

Hrvoje Petrić prikazao je časopis Hrvatski sjever - književnost - kultura - znanost u izdanju Matice hrvatske iz Čakovca broj 1 - 4, tečaj XI, Čakovec 2006., koji je doživio 11. godinu izlaženja, a tema ovog broja je 30. godišnjica smrti dr. Zvonimira Žganca, jednog od najpoznatijih etnomuzikologa i važnoga hrvatskog narodnog prosvjetitelja u Međimurju.

Prikaz Podravskog zbornika broj 32, godište 2006., u izdanju Muzeja grada Koprivnice, načinio je Mladen Matica, a posvećen je 75. obljetnici hrvatske naivne umjetnosti, odnosno Hlebinskoj slikarskoj školi.

Željko Kraula napisao je prikaz knjige »Šufflayevo shvaćanje uloge povijesti u narodnoj svijesti Hrvata« Josipa Matote u izdanju Matice hrvatske, ogranak Bjelovar, 2006.

Na časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša Ekonomska povijest i ekohistorija, broj 2, Vol II, listopad 2006., osvrnuo se Tomislav Krznar.

Ivan Peklić dao je prikaz časopisa Povijesnog društva iz Križevaca Cris, broj 8.

Tomislav Krznar također je napisao i prikaz Zbornika radova s oko 200 stranica samoborskog ogranka Matice hrvatske u kojemu su otisnuti razni prikazi sa zajedničkom temom grada Samobora.

I konačno, Mario Kolar napravio je prikaz o dva skupa. Prvi je prikaz o znanstvenom skupu o Franu Galoviću, »Galovićevo književno djelo u doba hrvatske moderne i danas«, koji je održan 11. listopada 2007. godine u Koprivnici, u organizaciji ogranka Matice hrvatske Koprivnica. Drugi je prikaz znanstveno-stručnog skupa »Msgr. dr. Juraj Mađerec - život i djelo«, koji je održan 8. rujna 2007. godine u Molvama, u organizaciji Općine i župe Molve.

Silvije Jerčinović

Franjo Emanuel Hoško, *Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., str. 217

Krajem 2007. godine izdavačka kuća Kršćanska sadašnjost izdala je novu knjigu franjevca prof. dr. sc. Franje Emanuela Hoška, *Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma*, poznatog i priznatog hrvatskog crkvenog povjesničara. Ova knjiga jedan je u nizu radova vezanih uz hrvatsku crkvenu povijest, koji su izašli iz pera fra Emanuela, a vrijeme na koje se odnosi, kraj 18. i početak 19. stoljeća, razdoblje je crkvene i društvene povijesti kojemu se autor u svojim radovima, tijekom desetljeća života i rada, najčešće vraćao i najviše njime bavio. Jozefinizam, taj osobiti oblik prosvjetiteljstva u habsburškim zemljama, njegov ideološki temelj, konkretna provedba i posljedice na uži crkveni i širi društveni život najčešća su tema znanstvenih radova ovog franjevca povjesničara. Povijest franjevac kontinentalne Hrvatske također je jedna od tema kojom se fra Emanuel često bavio u svojim crkveno-povijesnim znanstvenim radovima, o čemu svjedoče tri kapitalna djela, plod višegodišnjih istraživanja u domovini i inozemstvu: *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj*, *Franjevci i poslanje u kontinentalnoj Hrvatskoj* te *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*.

Ovom knjigom autor ostaje na području svoga užeg znanstveno-povijesnog rada, baveći se životom i djelom zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca, čovjeka koji je obilježio

hrvatsku crkvenu, društvenu, političku i kulturnu povijest od 1787. do 1827. godine kada je bio na čelu Zagrebačke biskupije. U središtu istraživanja ostaje jedno bitno obilježje cjelokupnog Vrhovčeva djelovanja, što je ujedno i interes autorova istraživanja, a to je biskup Vrhovac kao jozefinist, dakle čovjek koji je stasao i izgradio se u nositelja jozefinističkih prosvjetiteljskih ideja. Pisac u ovoj knjizi nastoji sagledati biskupa Vrhovca kao čovjeka koji je duboko obilježen vremenom i prilikama u kojima je djelovao, isto tako prikazujući ga kao aktivnog poticatelja i promicatelja promjena i ideja koje su ga samoga učinile simbolom i nositeljem jednog ključnog razdoblja hrvatske povijesti. Jednom riječju, autor čini odmak u promatranju života i djela biskupa Vrhovca, odbacujući sve slučajne stereotipe, nastale tijekom 20. stoljeća u različitim društveno-političkim okolnostima, kojima su u ovom slučaju često bili obilježeni pogledi hrvatskih kako društvenih, tako i crkvenih povjesničara.

Lik i djelo biskupa Vrhovca, kompleksne povijesne ličnosti, autor promatra tako da raščlanjuje njegovo djelovanje shodno njegovim političkim i duboko vjerskim i moralnim stavovima. Prvenstveno ga promatra kao jozefinista, ali i kao osobu vjernu *idejama obnove Crkve, kako ju je predstavio javnosti tzv. kasni jansenizam u Habsburškoj Monarhiji onoga vremena, i to u liku obnovnog katoličanstva (Reformkatholizismus), koje suvremena bečka povijesna škola uz novovjeki cezaropapizam (Staatskirchentum) smatra jednom od dviju bitnih sastavnica jozefinizma*. Pritom ga stavlja u kontekst djelovanja tzv. *zagrebačke škole ranog jozefinizma* čiji je pripadnik bio i sam Vrhovac.

Autor ne izostavlja Vrhovčevu pripadnost slobodnim zidarima, jednu od kontroverzi iz biskupova života, koju stavlja u kontekst onodobnih idejno-političkih strujanja. Navodi da je Vrhovac svojom pripadnošću slobodnim zidarima zapravo *potvrdio prihvaćanje cjelovitog programa jozefinizma*, dok se kao biskup neizbježno udaljio od slobodnih zidara, ali je *do smrti mnogim svojim postupcima potvrđivao da je jansenizam, i to u obliku obnovnog katoličanstva, njegov temeljni životni izbor i nadahnuće*. Promatrajući ga u tom kontekstu, autor objašnjava i biskupov kritički stav prema jozefinizmu u posljednjim desetljećima života, smatrajući da je jozefinizam otvorio vrata liberalizmu kojemu se oštro suprotstavljao u svim njegovim oblicima.

Time se autor nadovezao na Vrhovčevu primarnu službu, a to je njegova pastirska služba. Kroz cijelu knjigu naglašava biskupov svjetonazor obilježen jansenističkim idejama čije ostvarenje Vrhovac prvotno nalazi u jozefinizmu u stalnoj konfrontaciji s nadirućim liberalizmom čijih elemenata sve više ima u kasnom jozefinizmu. Usprkos svemu, on ostaje vjeran jansenizmu, promičući lik svećenika, i to ne više svećenika katoličke obnove u duhu Tridentskog sabora, *već se ozbiljno i zauzeto trudio izgraditi lik svećenika koji će biti u stanju dostojanstveno i vjerodostojno živjeti svećeništvo i ostvarivati svoje poslanje u vremenu koje je pod utjecajem novih idejnih i društvenih kretanja*. Zato je Vrhovac prvenstveno smatrao da je svećenik pozvan na pastirsku službu, tj. da bude *pastir duša*, a tu službu može ostvarivati kao župnik, na temelju čega i gradi svoj pastoralni program.

Svoje teze autor znanstveno, koristeći relevantnu literaturu i izvornu građu, razrađuje u šest poglavlja ove knjige. U uvodnom poglavlju, *Biskup Vrhovac - velikan hrvatske prošlosti*, piše o Vrhovcu kao o velikanu hrvatske prošlosti, što mu priznaje cjelokupna hrvatska historiografija. Nadalje izlaže gledanje hrvatskih crkvenih povjesničara i njihov sud o biskupu

Maksimilijanu Vrhovcu. Oni iz sredine 20. stoljeća - kao što su Tibor Geczy, Franjo Cvetan i Ivan Škreblin - zastupali su tezu da je Vrhovac u nekim svojim postupcima bio jozefinist, ali je prvenstveno bio prepoznatljiv kao biskup po mjeri Tridentskog sabora. S druge strane, donosi i stav novijih crkvenih povjesničara Franje Šanjeka, Jurja Kolarića, Andrije Lukinovića i Josipa Kolanovića, koji se udaljavaju od prije navedene prosudbe. Zatim piše o kontroverznom pitanjima iz Vrhovčeva života kao što su njegova šutnja o spisu *Positiones ex universa jurisprudentia ecclesiastica* (1776.), pripadnost slobodnom zidarstvu i jakobinskoj uroti u ugarskom dijelu monarhije. Na kraju poglavlja osvrnuo se na njegovo već poznato društveno, kulturno i političko djelovanje koje ga je i učinilo *velikanom hrvatske prošlosti*.

Prvo poglavlje, *Zagrebačka škola ranog jozefinizma*, posvećeno je razotkrivanju idejnog sustava jozefinizma u suvremenoj historiografiji, s posebnim osvrtom na kasni jansenizam i jozefinizam te na poglede bečke povijesne škole o jozefinizmu. Zatim autor piše o kasnom jansenizmu i obnovnom katoličanstvu kao dvjema sastavnicama jozefinizma koji je doveo do nastajanja cezaropapističkog programa državne Crkve. Napokon, u posljednjem dijelu poglavlja, nakon razjašnjavanja idejno-političkih sastavnica jozefinizma, autor progovara o podupirateljima i širiteljima jansenizma u Zagrebu, među kojima su bili zagrebački biskupi Ivan Paxy i Josip Galjuf. Progovara i o radu i djelovanju svećenika i profesora na Zagrebačkoj kraljevskoj akademiji, koji su zastupali jansenističke teze, a neki su bili i članovi slobodnozidarskih loža. Ovdje je najizraženija i najobrađenija uloga Franje Milašina, svećenika, teologa i profesora na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu, autora kontroverznog spisa *Positiones ex universa jurisprudentia ecclesiastica* (1776.), popisa stotinu vlastitih teza iz crkvenog prava, sastavljenih u duhu jozefinističkog regalizma.

Lik svećenika Zagrebačke biskupije za biskupa Vrhovca naslov je sljedećeg poglavlja u kojemu pisac iznosi položaj svećenstva u Habsburškoj Monarhiji, s posebnim osvrtom na Zagrebačku biskupiju u vrijeme jozefinizma. Piše o odgoju i obrazovanju budućih svećenika u generalnim sjemeništima i nastavnom programu teoloških učilišta u vrijeme razmahalog jozefinizma, Vrhovčevu radu na obnovi sjemeništa u Zagrebu i nastavnom programu u zagrebačkoj bogoslovnoj školi tijekom njegova biskupovanja. Nakon toga progovara o promjeni lika i položaja svećenika u vrijeme jozefinističkih reformi, s naglaskom na njihovo materijalno stanje, opadanje staleškog morala i društvenog ugleda te o nedovoljnom broju svećenika. Posljednji dio ovoga poglavlja odnosi se na Vrhovčev angažman oko izgradnje svećeničke duhovnosti u novim idejno-političkim okolnostima na način da autor analizira njegov literarni rad. Ovdje progovara o jansenističkoj literaturi o odgoju budućih svećenika koja će poslužiti kao temelj biskupu Vrhovcu za njegovu vlastitu literarnu djelatnost. Ona će prvenstveno biti usmjerena na izgradnju odnosa svećenika prema vjerničkoj zajednici, svećenika kao molitelja pozvanog na svet i savršen kršćanski život, poticaj na vjernost celibatu, pobudu na trajno obrazovanje i poziv na svećeničko zajedništvo. U ovome poglavlju možemo pronaći i važnost Vrhovčeva izdanja djela jansenista Mésengyja.

Treće poglavlje, naslovljeno *Pastoralne obveze župnika u Zagrebačkoj biskupiji za biskupa Vrhovca*, bavi se pastoralnim obvezama svećenika spomenute biskupije prema zamislama biskupa Vrhovca. Počinje analiziranjem položaja biskupijskog svećenstva na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, njegovim vjerskim i moralnim stanjem, pastoralnom usmjerenošću odgoja

i obrazovanja svećenstva u duhu jozefinizma te pastoralnim uputama i uredbama koje je donosio biskup Vrhovac s ciljem da poboljša službu navještenja putem katehizacije djece i neobrazovanih te propovijedanjem. Važan segment pastoralnog rada za Vrhovca je bilo i slavljenje otajstava vjere, koje autor promatra kroz sljedeće kategorije: slavljenje euharistije dana Gospodnjeg, dijeljenje sakramenta pokore, o sakramentu bolesničkog pomazanja i brige za bolesne, jedinstvu u vjerskim obredima i pobožnostima te naposljetku o dužnosti boravka župnika u župi i vođenju matičnih knjiga.

Obrednik i molitvenik biskupa Vrhovca o nekim oblicima pučke pobožnosti naslov je četvrtoga poglavlja. Ovdje je naglasak na Vrhovčevoj odluci da se na području njegove biskupije koristi *Rituale romano - zagradiense* iz 1796. godine, obrednik koji obiluje brojnim objašnjenjima i poticajnim govorima pripravljenima za svećenike u duhu jozefinističkog *Novog bogoslužnog reda*, upravljenog na podizanje vjerskog i moralnog standarda vjernika. Novi obrednik donesen je nakon što su dokinute mnoge jozefinističke odredbe o bogoslužju i različitim pučkim pobožnostima tako da je mogao kao predložak biti korišten Branjugov *Rituale zagradiense*. Poštujući vjerničku tradiciju svoje biskupije, Vrhovac izdaje poseban molitvenik kojim nastoji utvrditi što sve smatra presudnim za vjerski život svojih suvremenika, a koji autor knjige drži ...*važnim svjedokom jozefinističkog razdoblja povijesti Zagrebačke biskupije jer ponudom jozefinističkog katekizma i izborom crkvenih pjesama predstavlja izričiti odmak od službenog molitvenika te biskupije u vrijeme biskupa Petra Petretića i njegovih nasljednika iz predjozefinističkog razdoblja*. U nastavku slijedi analiza osnovnih oblika pučkih pobožnosti u Vrhovčevim spisima, i to krunice, križnog puta, pobožnosti Srcu Isusovu i presvetom oltarskom sakramentu te naposljetku procesija i hodočašća.

Posljednje poglavlje, *Katekizmi Vrhovčeva vremena*, vezano je uz jedno od autorovih užih interesnih područja, a to su katekizmi. I ovdje autor piše o Vrhovčevim odlukama i uputama o katehizaciji, o povijesti jozefinističkog *Austrijskog katekizma* i vjerskim istinama o Blaženoj Djevici Mariji i marijanskom štovanju u tom istom katekizmu. Sve to pisac stavlja u kontekst Vrhovčeva vjersko-moralnog i odgojno-obrazovnog rada u Zagrebačkoj biskupiji u duhu obnovnog katoličanstva, utemeljenog na jansenističkim idejama i jozefinističkim zasadima.

Vratimo li se na kraju naslovu ove knjige, *Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma*, može se slobodno reći da je autor dao novi pogled na tu po mnogo čemu svestranu ličnost hrvatske prošlosti, koja se svojom neumornom aktivnošću na području crkvenosti, politike, kulture i gospodarstva jednostavno nametnula kao središnja ličnost na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće. Svojim crkvenim radom i nastojanjima oko obnove vjerskog života i života klera Zagrebačke biskupije Vrhovac je napravio velik odmak od dotadašnjih baroknih duhovnih strujanja, ali je i budno pazio te oštro kritizirao svaki pomak prema liberalizmu. Djelujući u specifičnim društveno-političkim i idejnim strujanjima kojima je bilo obilježeno to razdoblje, Vrhovac je ostao na tragu ideja kasnog jansenizma kao obnovne snage katoličanstva, sputane tradicionalnošću katoličkog baroka. Stoga je ovaj rad najbolje zaokružiti riječima samoga autora o biskupu Vrhovcu koji ...*nije samo velik po svojoj zauzetosti na polju politike, kulture, gospodarstva i prosvjete, on je na prijelazu iz 18. u 19. st. bio velik biskup na stolici*

Zagrebačke biskupije, s jasnim programom crkvene obnove i učinkovitom ponudom sredstava te obnove.

Daniel Patafta

Oskar Springer, Daniel Springer: OTROVANI MODROZELENI PLANET, Meridijani, Samobor - Zagreb 2008., 296 str.

Otrovani modrozeleni planet je, dakako, Zemlja, a ova velebna knjiga svojevrsna je oda valjanom poznavanju bioekologije. Zapravo, riječ je o pravom i vrlo uporabljivom priručniku iz ekologije, ekotoksikologije i zaštite prirode i okoliša. Nije namijenjena samo biologima i stručnjacima susjednih znanosti i struka, nego i običnom čitatelju, pogotovo onom koji svakodnevno strahuje za ekološku budućnost svoje djece. Autori jesu biolozi, ali priručnik je gotovo univerzalan. Ovom tematikom se prof. dr. sc. Oskar Springer s Prirodoslovno-matematičkog fakulteta bavi već desetljećima, a toliko je i kao glavni urednik vodio znameniti hrvatski časopis Priroda. U pisanju ove knjige pomogao mu je i sin Daniel Springer, a važnu ulogu u osmišljavanju djela odigrala je i grafička ekipa Izdavačke kuće Meridijani.

Već na početku knjige autori navode citat iz knjige W. Eichlera »Ecotoxicology« (1977.): »Napisati knjigu iz toksikologije prije pedeset godina tražilo je od autora velik napor. Danas je takvu knjigu gotovo nemoguće napisati!« Ipak, autori su dokazali da se može! Oni su knjigu toliko znalački koncipirali da može poslužiti svim ekolozima i ljubiteljima prirode, a to znači svim ljudima dobre volje kojima je stalo da taj otrovani modrozeleni planet opstane još koje stoljeće. Dakako, i ljudi na njemu.

U predgovoru su autori saželi osnovne značajke sadržaja knjige: »U ovom su priručniku prvi put objedinjena različita područja vezana uz sveprisutni pojam »ekologija«. Da bi se čitatelj uputio u to multidisciplinarno područje, u šest zasebnih poglavlja (i većem broju pregledanih potpoglavlja) opisani su i svrstani temelji iz ekologije, ekotoksikologije, djelovanja otrova iz okoliša na ljudsko zdravlje, važnosti zaštite prirode i okoliša u svijetu, zaštite prirode i okoliša u Hrvatskoj te zbrinjavanja i gospodarenja otpadom«.

Najjednostavnija definicija ekologije proizlazi iz njezine osnovne zadaće - ona proučava odnose između organizama i okoline u kojoj žive. Ali, u stvarnosti nije sve tako jednostavno, pa se ekologija do danas razvila u vrlo značajnu znanstvenu disciplinu koja na kompleksan način, uz primjenu znanja iz velikog broja znanosti, proučava suvremene procese mijenjanja prirodne osnovice, a da se istodobno realizira održivi razvoj. Neke od tih pitanja možete naći u uvodu ove knjige, uz razradu četiri osnovna pojma - ekologija, čovjek, priroda i okoliš.

Slijedi poglavlje pod naslovom »Okoliš« u kojem se na početku daje najprihvatljivija definicija ove znanosti, kao i njezina podjela na poddiscipline. U dijelu o biosferi razrađuju se značajke litosfere, pedosfere, agrosfere, hidrosfere i atmosfere. U ekologiji su važni ekološki čimbenici koji mogu biti abiotski, biotski, ograničavajući i slično. Za održivi razvoj posebno su važni organizacija i raznolikost ekosustava (biotip, biocenoze, ekosustav, biom, biogeografsko područje), koji imaju različite karakteristike u ekosustavima morskih voda (ne

Ekonomaska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic and Environmental History

Volumen IV. / Broj 4
Zagreb - Samobor 2008.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Sekcija za gospodarsku povijest Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti Zagreb
(moderator: Hrvoje Petrić)

Međunarodni istraživački projekti: »Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu« (voditelj prof. dr. sc. Drago Roksandić) i Triplex Confinium - »Hrvatska riječna višegraničja« (voditeljica: doc. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (voditelj: prof. dr. sc. Drago Roksandić)

Urednici / Editors-in-chief:

Mira Kolar-Dimitrijević, Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Nataša Štefanec, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - predsjednik (Zagreb, Hrvatska), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula, Hrvatska), Zrinka Blažević (Zagreb, Hrvatska), Tatjana Buklijaš (Cambridge, UK), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb, Hrvatska), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Halil İnalçik (Ankara, Turska), Egidio Ivetić (Padova, Italija), Aleksandar Jakir (Split, Hrvatska), Silvije Jerčinović (Križevci, Hrvatska), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb, Hrvatska), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb, Hrvatska), Ivan Mirnik (Zagreb, Hrvatska), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb, Hrvatska), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb, Hrvatska), Marko Šarić (Zagreb, Hrvatska), Nataša Štefanec (Zagreb, Hrvatska), Mladen Tomorad (Zagreb, Hrvatska), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Hrvatska), Zlata Živaković Kerže (Osijek, Hrvatska)

Grafički urednik / Graphic design:

Alojz Zaborac

Prijelom / Layout:

Meridijani, Hrvoje Herceg

Lektura / Language editing:

Aleksandra Slama

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN:

1845-5867

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2008.

Adresa uredništva / Mailing address:

Hrvoje Petrić (urednik)
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: h.petric@inet.hr

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH, Hrvatske gospodarske komore i Koprivničko-križevačke županije
